

УДК 336.1:352

Круп'як І.Й.,
к.е.н., викладач кафедри міжнародних фінансів
Тернопільський національний економічний університет

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ДЖЕРЕЛ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ НА ПОДОЛАННЯ ДЕПРЕСИВНОСТІ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Запровадження ринкових відносин в Україні зумовило загострення проблем фінансового забезпечення розвитку регіонів та призвело до поглиблення депресивності окремих територій, обмеження їх власної фінансової бази, підвищення рівня дотаційності. В цьому контексті досить актуальними є питання визначення оптимальної потреби у фінансових ресурсах для подолання депресивності територіальних утворень, забезпечення джерел їх формування, обґрунтування напрямів ефективного використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти подолання депресивності територій, державного фінансового стимулювання їх розвитку знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених: З. Варналія, І. Вахович, З. Герасимчук, М. Долішного, О. Другова, Я. Жаліла, О. Івашко, М. Карліна, С. Михайленко, В. Пилипів, С. Писаренко, О. Сунцової, В. Чужикова, С. Юрія та інших. Аналіз проблем і особливостей фінансової політики розвитку регіонів, у тому числі депресивних, здійснювали такі зарубіжні науковці і практики, як Р. Бінгем, С. Вайт, Б. Твіс, В. Стевенс, Р. Хакет, Г. Холіс, Л. Чихладзе. Проте особливої уваги потребує дослідження наявних джерел фінансових ресурсів на подолання депресивності територій та розроблення науково-методичних засад формування фінансових ресурсів, які б відповідали сучасним вимогам і задовольняли потреби суспільства.

Постановка завдання. Метою статті є проведення моніторингу основних джерел фінансових ресурсів на подолання депресивності територій та оцінка їх впливу на рівень самофінансування цих територій для усунення негативних тенденцій розвитку депресивних регіонів в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подолання депресивності територій нерозривно пов'язане з пошуком та концентрацією джерел фінансових ресурсів для реалізації місцевих економічних програм, а, отже, вимагає розв'язання проблем у банківській системі, що є структуроутворювальною ланкою фінансової інфраструктури та основним інститутом залучення тимчасово вільних фінансових ресурсів. Саме банківська сфера повинна стимулювати інвестиційні процеси в депресивних регіонах, а, відтак, сприяти подоланню їх депресивності.

Диспропорції соціально-економічного розвитку депресивних територій у 2005-2011 роках зумовили значне переміщення їх фінансових ресурсів через банківську систему (табл. 1). Так, у 2005 році з Тернопільської області було вилучено 214 млн. грн., у 2011 році цей показник зріс до 309 млн. грн. Область була так званим регіоном-донором, з якого банки вилучали фінансові ресурси до інших регіонів.

Таблиця 1

**Залучення (вилучення) фінансових ресурсів у депресивні регіони
(з депресивних регіонів) України через банківську систему у 2005-2011 роках¹**

Регіони	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Закарпатська область	507	1541	2630	5253	4993	2910	1692
Тернопільська область	-214	175	726	2209	1507	601	-309
Чернівецька область	64	818	1706	3333	3100	1783	1590

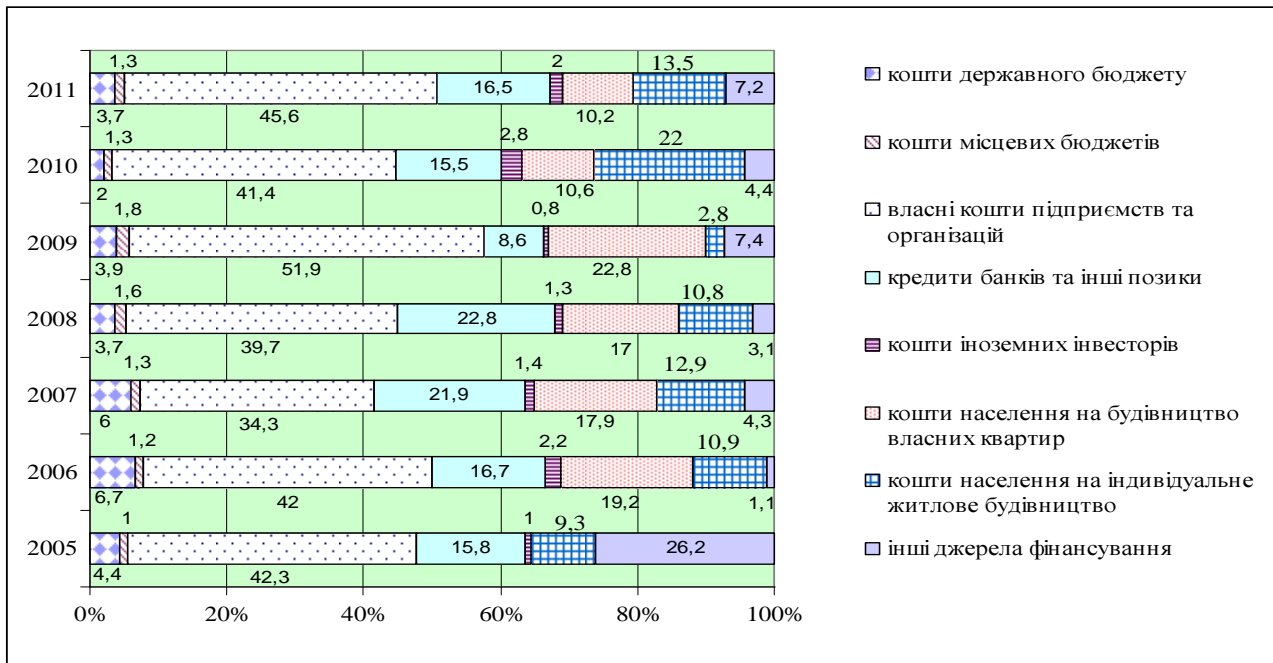
¹Примітка. Розраховано за даними Національного банку України [1].

Явище вилучення фінансових ресурсів з депресивного регіону є небезпечним для його економіки, оскільки в результаті цього виникає нестача коштів, необхідних для інвестиційної діяльності, що, в свою чергу, призводить до збільшення ціни на ці ресурси та загального колапсу фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

Починаючи з 2006 року, депресивні Закарпатська, Чернівецька та Тернопільська області виступали в ролі регіонів-отримувачів, що залучають фінансові ресурси з інших регіонів (за винятком Тернопільської області у 2011 році). У Чернівецькій області у 2011 році обсяг залучених фінансових ресурсів через банківську систему зріс на 2384% порівняно з 2005 роком і склав 1590 млн. грн. Найбільшим отримувачем коштів серед депресивних областей залишалась Закарпатська область, у

якій у 2008 році сума вкладених в економіку кредитних ресурсів перевищила на 5253 млн. грн. суму коштів, залучених на банківські рахунки, у 2009 році значення даного показника знизилось до 4993 млн. грн. та до 1692 млн. грн. у 2011 році.

Важливим джерелом фінансових ресурсів на подолання депресивності територій є інвестиції в основний капітал. Однак, недостатність інвестиційних ресурсів у депресивних регіонах зумовлена низкою причин. Найважливішою з них є нерозвиненість інвестиційного ринку, наслідком якої є фактична відсутність зовнішніх джерел інвестиційної діяльності для підприємств, що впроваджують інвестиційні проекти. Підтвердженням цього є структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування у найбільш депресивній Тернопільській області (рис. 1).

Рис. 1. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування у Тернопільській області у 2005-2011 роках¹

¹Примітка. Складено за даними Державної служби статистики України[3].

Так, у 2005-2011 роках основним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал в Тернопільській області традиційно залишалися власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких здійснено більше половини усіх капіталовкладень. У 2005 році їх частка у загальному обсязі складала 42,3%, скоротилась на 8% у 2007 році, проте у 2011 році зросла в порівнянні з 2005 роком на 3,3% і складала в загальному обсязі 45,6%.

Активно зростає обсяг інвестицій в основний капітал за рахунок кредитних ресурсів – з 141 млн. грн. у 2005 році до 649 млн. грн. у 2008 році, що складає 22,8% загального обсягу інвестицій, однак у 2011 році значення даного показника скоротилося до 16,5%.

Незначна частка інвестицій фінансується за рахунок іноземних коштів, що зумовлене незадовільним інвестиційним кліматом у депресивному регіоні. Водночас, абсолютне значення обсягів іноземного інвестування з кожним роком збільшується, виняток становить лише 2009 рік, у якому обсяг іноземних інвестицій скоротився майже в два рази порівняно з 2008 роком і склав у загальному обсязі 0,8%.

Кошти державного бюджету, що спрямовуються на капіталовкладення у 2005 році становили 40 млн. грн., у 2007 році ця сума зросла до 119 млн. грн. або з 4,4% до 6% загального обсягу інвестицій. У 2011 році частка коштів державного бюджету скоротилась до 3,7% у загальному обсязі відповідних інвестиційних ресурсів. Водночас за рахунок коштів місцевих бюджетів було освоєно 1% загального обсягу капіталовкладень, що є досить низьким показником, проте у 2009 році значення даного показника зросло до 1,8% та до 1,3% у 2011 році.

Таким чином, фінансування інвестицій в основний капітал за рахунок власних коштів, при незначному залученні іноземних фінансових ресурсів і практично відсутньому бюджетному фінансуванні вказує на низький рівень інвестиційного забезпечення розвитку депресивної Тернопільської області та свідчить про спрямування фінансових потоків на вирішення нагальних завдань розвитку, недостатню стратегічну спрямованість наявного фінансового потенціалу, що суперечить принципам подолання депресивності територій і вимагає удосконалення існуючих підходів.

Тривала дія вищезазначених факторів негативно позначилась на стані фінансових ресурсів підприємств депресивних територій, як одного із важливих джерел розвитку цих територій. Оскільки

основним джерелом поповнення оборотних коштів суб'єктів господарювання є прибуток, тому його зростання в усіх галузях економіки депресивних регіонів активно сприяє подоланню їх депресивності (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансові результати діяльності підприємств депресивних областей України у 2005- 2011 роках¹

Показники		Рік						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Закарпатська область	Прибуток (млн. грн.)	332,8	453,6	617,2	740,2	532,4	574	893,0
	Збиток (млн. грн.)	177,4	327,1	360,4	1001,7	881,6	658,7	522,4
	Сальдо (+,-) (млн. грн.)	155,4	126,5	256,8	-261,5	-349,2	-84,7	370,6
	Підприємства, які одержали прибуток (у % до загальної кількості)	80	81	81,1	74,8	74,9	64,9	72,2
	Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості)	20	19	18,9	25,2	25,1	35,1	27,8
Тернопільська область	Прибуток (млн. грн.)	308,8	393,3	582,7	829,7	1308,1	1169,5	1849,1
	Збиток (млн. грн.)	177,4	225,9	299,0	1434,3	957,2	963,4	1649,3
	Сальдо (+,-) (млн. грн.)	131,4	167,4	283,7	-604,6	350,9	206,1	199,8
	Підприємства, які одержали прибуток (у % до загальної кількості)	68,9	70,3	73,7	67,1	66,9	61,3	69,0
	Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості)	31,1	29,7	26,3	32,9	33,1	38,7	31,0
Чернівецька область	Прибуток (млн. грн.)	218,4	297,4	508,6	849,5	459,8	493,6	655,9
	Збиток (млн. грн.)	174,4	187,9	232,9	801,7	827,8	717,8	701,9
	Сальдо (+,-) (млн. грн.)	44	109,5	275,7	47,8	-368,0	-224,2	-46
	Підприємства, які одержали прибуток (у % до загальної кількості)	65,3	67,9	69,5	62,5	63,1	66,0	61,4
	Підприємства, які одержали збиток (у % до загальної кількості)	34,7	32,1	30,5	37,5	36,9	34	38,6

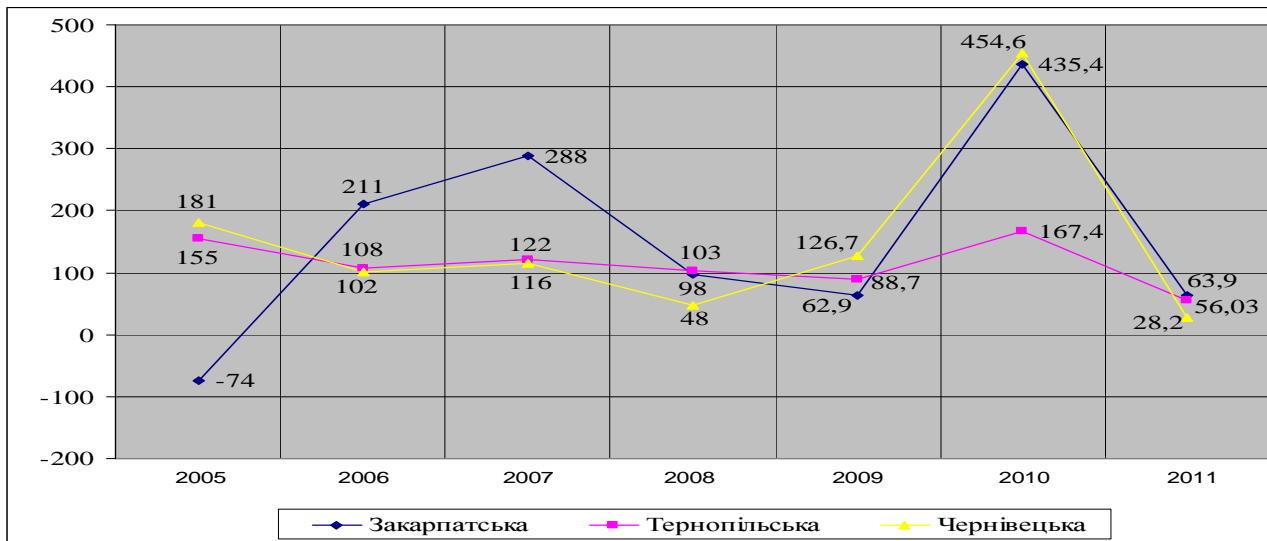
¹Примітка. Дані Державної служби статистики України, без врахування бюджетних установ [3].

За період 2005-2007 років у кожному з депресивних регіонів зростали показники фінансових результатів діяльності підприємств, а саме чистий прибуток збільшився на 85% у Закарпатській, 88% у Тернопільській і на 132% у Чернівецькій областях. Одночасно, але меншою мірою зростали збитки – на 68% у Тернопільській області, 33% у Чернівецькій області, і лише у Закарпатській області збитки збільшилися на 103%. Як наслідок, зросло позитивне сальдо в цих регіонах та збільшився відсоток прибуткових підприємств. Однак, ситуація кардинально змінилась у 2008-2011 роках. Так, у 2008 році в у Закарпатській області внаслідок зростання збитків підприємств на 177%, а чистого прибутку на 20% сальдо фінансової діяльності стало від'ємним і складало – 261,5 млн. грн., у 2009 році від'ємне сальдо зростає до -349,2 млн. грн. і лише у 2011 році сальдо фінансової діяльності було позитивним (370,6 млн. грн.). Питома вага прибуткових підприємств зменшилася з 80% у 2005 році до 72,2% у 2011 році. Подібна ситуація спостерігається також у 2008 році у Тернопільській області та у 2009- 2011 роках в Чернівецькій. Питома вага збиткових підприємств в цих регіонах зростає з 31,1% (2005 рік) до 38,7% (2010 рік) у Тернопільській області, та з 34,7% (2005 рік) до 38,6% (2011 рік) у Чернівецькій області. При цьому за видами економічної діяльності найбільші збитки підприємств цих регіонів мали місце в промисловості, торгівлі, транспорті, охороні здоров'я, сфері комунальних послуг, що свою чергу поглибило проблему депресивності цих територій.

Значний резерв фінансових ресурсів на подолання депресивності територій становлять заощадження фізичних осіб. Стан заощаджень населення депресивних регіонів відображає процеси їх економічного розвитку, включаючи соціальні аспекти, а також ефективність функціонування фінансової і банківської системи. Однак у 2005-2011 роках більша частина населення депресивних територій стала неспроможною заощаджувати, окрім того, грошові доходи громадян тінзувалися.

Так, у 2005 році в порівнянні з попереднім роком у депресивній Закарпатській області темп зростання заощаджень населення був від'ємним (-74%) (рис. 2), при цьому фактичне значення обсягу заощаджень населення складало 145 млн. грн. Отже, від'ємне значення темпу зростання вказує на те, що у 2005 році сукупні витрати населення переважали над його доходами, що й не дозволило робити населенню відповідні заощадження. Однак, у 2006 році темп зростання збільшився до 211%, і досяг

максимального значення у 2010 році (435,4%), при цьому фактичні значення заощаджень населення були вдвічі нижчі в порівнянні з Тернопільською областю, де темп зростання заощаджень населення складав лише 167,4%. У 2011 році у всіх депресивних регіонах темп зростання заощаджень населення активно знижувався.

Рис. 2. Темп зростання заощаджень населення депресивних областей у 2005-2011 роках¹
¹Примітка. Розраховано за даними Державної служби статистики України [3].

Значна частина фінансових ресурсів депресивних територій формується за рахунок надходжень податкових і неподаткових джерел. Саме податкові і неподаткові надходження займають велику питому вагу в структурі доходів місцевих бюджетів депресивних регіонів (їх частка протягом 2005-2011 років коливалася від 28 до 30% (табл. 3)). При цьому питома вага податкових надходжень у структурі доходів місцевих бюджетів депресивних областей у 2005-2011 роках скоротилася з 28% (2005 р.) до 21,3% (2011 р.) у Закарпатській області та з 25,6 до 21,8% у Тернопільській області (при фактичному зростанні податкових надходжень з 273,9 млн. грн. до 872,6 млн. грн.), і лише в Чернівецькій області спостерігалось незначне зростання питомої ваги податкових надходжень з 25,1% (2005 р.) до 25,5% (2009 р.), проте у 2011 році даний показник також скоротився до 23%.

Аналізуючи джерела надходжень місцевих бюджетів депресивних областей, доцільно відмітити також тенденцію до скорочення частки неподаткових надходжень, при фактичному їх зростанні (у Чернівецькій області при фактичному зростанні неподаткових надходжень з 46,2 млн. грн. (2005 р.) до 131,3 млн. грн. (2010 р.) їх частка скоротилася з 4,6% до 4,3% (виняток складав 2011 рік – частка неподаткових надходжень зросла до 6%)). Це призвело до підвищення частки міжбюджетних трансфертів, які в доходах місцевих бюджетів депресивних областей у період з 2005 по 2011 роки займали 60-70%. При цьому найбільшим резервом нарощування неподаткових надходжень залишаються власні надходження бюджетних установ. Фактичні значення обсягу власних надходжень бюджетних установ упродовж досліджуваного періоду зростали у всіх депресивних регіонах, однак скоротилася їх частка в доходах місцевих бюджетів. Так, у Тернопільській області, в якій значення даного показника було найбільшим серед депресивних регіонів, обсяг власних надходжень бюджетних установ зріс з 35,9 млн. грн. у 2005 році до 88,9 млн. грн. у 2010 році, при цьому їх питома вага в доходах місцевих бюджетів знизилася на 0,5% в порівнянні з 2005 роком і склала 2,5% (виняток становив лише 2011 рік – частка вищезгаданого показника зросла до 3,3%) [5].

Важливим джерелом фінансових ресурсів на подолання депресивності територій, а також інструментом державного регулювання регіонального розвитку, що застосовується і до депресивних регіонів є трансферти. Частка останніх у доходах місцевих бюджетів депресивних областей протягом 2005–2011 років динамічно зростала. При цьому значна питома вага трансфертів у доходах місцевих бюджетів (понад 70%) означає практично втрачений взаємозв'язок між обсягом податків, що збираються на території депресивних областей, і видатками відповідних місцевих бюджетів. Саме тому місцеві органи влади депресивних регіонів не мають стимулів для розширення власної податкової бази, та, відповідно, для створення сприятливих умов розвитку територіальних господарських комплексів.

Таблиця 3

Динаміка структури доходів місцевих бюджетів депресивних областей України у 2005-2011 роках¹

(у відсотках до загальної суми)

		Доходи - всього	Податкові надходження	Неподаткові надходження	Доходи від операцій з капіталом	Цільові фонди	Офіційні трансферти
Закарпатська область	2005	100	28,0	4,4	4,4	0,2	63
	2006	100	25	3,9	3,7	0,2	67,2
	2007	100	26,7	3,5	3,5	0,7	65,6
	2008	100	25,7	3,8	4,2	0,7	65,6
	2009	100	23,8	3,4	2,2	0,3	70,3
	2010	100	22,5	3	1,2	0,3	73
	2011	100	21,3	3,2	0,9	0,1	74,5
Тернопільська область	2005	100	25,6	4,3	1,5	0,2	68,4
	2006	100	23,6	3,7	0,8	0,1	71,8
	2007	100	24,6	3,7	1,8	0,2	69,7
	2008	100	24,7	3,6	1,5	0,2	70
	2009	100	23,6	4,3	0,6	0,3	71,2
	2010	100	22,7	3,9	1	0,2	72,2
	2011	100	21,8	4,3	0,6	0,2	73,1
Чернівецька область	2005	100	25,1	4,6	6,0	1,8	62,5
	2006	100	21,3	3,7	7,0	1,8	66,2
	2007	100	23,4	3,4	3,7	3,0	66,5
	2008	100	19,8	4,0	2,3	1,4	72,5
	2009	100	25,5	4,1	1,2	2,8	66,4
	2010	100	24,4	4,3	0,9	1,1	69,3
	2011	100	23	6	0,6	0,7	69,7

¹Примітка. Розраховано за даними Головних фінансових управлінь Закарпатської, Тернопільської та Чернівецької обласних державних адміністрацій.

На основі проведеного вище аналізу джерел фінансових ресурсів на подолання депресивності території доцільно здійснити оцінку фінансового стану цих територій, шляхом визначення рівня їх самофінансування. Рівень самофінансування регіону визначається як співвідношення фінансових ресурсів, що формуються і залишаються на території цього регіону, до загального обсягу його фінансових ресурсів [2, с. 58].

В умовах ринкових трансформацій цей показник залежить від питомої ваги у загальному обсязі фінансових ресурсів власних джерел. У практиці економічно розвинутих країн він вважається високим, якщо досягає понад 60%.

Для депресивних Закарпатської, Тернопільської та Чернівецької областей у 2005-2011 роках рівень самофінансування є досить низьким та нестабільним (табл. 4).

Таблиця 4

Рівень самофінансування депресивних областей у 2005-2011 роках

(у відсотках)

Регіони	Показник	Рівень самофінансування						
		2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Закарпатська область		57	51	48,4	44	44,5	50,8	54,9
Тернопільська область		65,4	61,5	57	53,4	54	58	61,3
Чернівецька область		63,7	56,6	52,8	46,2	55,5	54,6	57,6

Найнижчим цей показник був у Закарпатській області (44%), проте, починаючи з 2007 року, в Тернопільській та Чернівецькій областях рівень самофінансування також не досягав 60% (за винятком Тернопільської області у 2011 році, рівень самофінансування якої зріс до 61,3%).

Висновки з даного дослідження. Аналіз існуючих джерел фінансових ресурсів на подолання депресивності територій вказує на недостатню фінансову забезпеченість депресивних областей України щодо вирішення проблем їх розвитку, які в умовах обмеженості державних коштів призводять до зниження економічної активності та поглиблення диференціації територіального розвитку, посилення диспропорцій, загострення соціальних проблем, зниження життєвого рівня населення. Саме тому доцільною є розробка фінансової стратегії подолання депресивності територій, що враховуватиме чинники сприяння конкурентоспроможності депресивного регіону, обсяги та структуру джерел фінансових ресурсів на подолання депресивності територій, прогнозні розрахунки основних показників їх соціально-економічного розвитку, світові тенденції та глобальні економічні виклики.

Література

1. Бюлетень Національного банку України № 2/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=109908>
2. Герасимчук З. В. Управління фінансовими ресурсами регіону [Текст]: монографія / З.В. Герасимчук, І. М. Вахович, І. М. Камінська. – Луцьк: Надстир'я, 2005. – 176 с.
3. Державна служба статистики України. Статистична інформація – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Економіка України на шляху від депресії до зростання: джерела, важелі, інструменти [Текст] / [Я. А. Жаліло, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська та ін.] / За ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 96 с.
5. Звіт про виконання місцевих бюджетів Тернопільської області у 2005-2011 роках [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gfu.te.ua/byudzhet/2005-2011/37-zvit-pro-vikonannya-mistsevikh-byudzhetiv-za2005-2011-r.html>.
6. Івашко О. А. Механізм формування фінансових ресурсів територій пріоритетного розвитку / О. А. Івашко // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць. – Рівне: НУВГП. – 2008, вип. 4 (44), ч. 1. – С. 57–63.
7. Михайленко С.В. Наукові засади планування бюджетних витрат на фінансування економічного розвитку та інновацій / С. В. Михайленко // Пробл. науки. – 2011. – № 4. – С. 28–33.
8. Пилипів В. В. Бюджетне фінансування соціально-економічного розвитку регіонів [Текст]: монографія / В. В. Пилипів. – Івано-Франківськ: ЛІК, 2007. – 228 с.
9. Сунцова О. О. Вплив фінансового розвитку на економічне зростання: теоретичне визначення / О. О. Сунцова // Актуал. пробл. економіки. – 2011. – № 12. – С. 152–159.
10. Юрій С. І. Проблеми фінансового забезпечення розвитку депресивних територій в умовах трансформації економічних процесів / С. І. Юрій, І. Й. Круп'як // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. – 2008. – Випуск 13. – С. 5–11.

УДК 339.138

**Ратинський В.В.,
асистент кафедри фінансів, обліку і контролю
Тернопільський національний технічний університет**

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ НА РИНКУ ТОВАРІВ ПРОМИСЛОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Постановка проблеми. Необхідною умовою існування підприємства в сучасному ринковому середовищі є проведення комплексних маркетингових досліджень. Одним з об'єктів комплексного дослідження товарного ринку є сам ринок. Успіх ефективної маркетингової стратегії визначається ступенем розуміння ринкових потреб. Особливо це стосується промислового ринку, де кожен споживач є унікальним, і вибір кінцевого споживача супроводжується складними процесами прийняття рішень про закупівлю. Тому для прийняття рішень на промисловому ринку, який характеризується величезним обсягом збуту і закупівель, виняткове значення має наявність достовірної маркетингової інформації.

Прийняття рішення щодо виробництва промислових товарів є складним комплексом різноманітних рішень – фінансових, адміністративних, маркетингових тощо. Кожний керівник повинен